

Türkiye’de Cezaevlerinde Uygulanan Eğitim Politikaları

Hazel KARAFAZLI¹

Cem TUNA²

Özet

Türkiye’de Cezaevlerinde Uygulanan Eğitim Politikaları

Bu çalışma ile Türkiye’deki cezaevlerinde uygulanan eğitim politikaları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada genel tarama modellerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu konuda Türkiye’de ki cezaevlerinde eğitim ile ilgili mevzuat, MEB istatistikleri, TÜİK cezaevi istatistikleri ve alan yazın incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre Türkiye’de ceza infaz kurumları olarak; açık ceza infaz kurumları, kapalı ceza infaz kurumları, yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, çocuk kapalı ceza infaz kurumları, gençlik kapalı ceza infaz kurumları, gözlem ve sınıflandırma merkezleri, çocuk eğitim evleri bulunmaktadır. Türkiye’de cezaevlerinde I ve II. kademe eğitimi başarı kursları, açık ilköğretim okulu, açık öğretim lisesi, açık öğretim fakültesi, mesleki eğitim çalışmaları, sosyal - kültürel faaliyetler, kütüphane ve kitaplık faaliyetleri, dini ihtiyaçların karşılanması eğitim faaliyetleri yapılmaktadır. 2018 yılı itibarıyla 35 bin tutuklu ve hükümlü eğitim hakkından yararlanmaktadır. Türkiye’de cezaevlerinde eğitim faaliyetleri için eğitim hukuku mevzuatının ulusal ve uluslararası düzeyde yeterli olduğu ancak sürekli geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cezaevlerindeki eğitim faaliyetlerinin etkililiğini arttırmak için MEB ile üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve belediyeler arasında işbirliği protokolü düzenlenmeli ve var olanlar güçlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Cezaevleri, Eğitim Politikaları, Eğitim Hukuku

Abstract

Education Policies Applied in Prisons in Turkey

This study tried to determine educational policies implemented in prisons in Turkey. In the research, document review, one of the general screening models, was used. In this regard, the legislation related to education in prisons in Turkey, Ministry of Education statistics, TSI prison statistics, literature were examined. According to the study results as penal institutions in Turkey; there are open penal execution institutions, closed penal execution institutions, high security closed penal execution institutions, child closed penal execution institutions, youth closed penal execution institutions, observation and classification centers, children's education houses. I and II prisons in Turkey. stage education success courses, open primary school, open education high school, open education faculty, vocational education studies, social - cultural activities, library and library activities, training activities to meet religious needs are carried out. In Turkey as of 2018 about 35 thousand prisoners taken advantage of the training. Turkey sufficiently at national and international levels of the education law framework for educational activities in prisons, but has concluded that it needs to be constantly improved. In order to increase the effectiveness of educational activities in prisons, a cooperation protocol between MEB and universities, non-governmental organizations and municipalities can be organized and existing ones should be strengthened.

Keywords: Turkey, Prisons, Education Policies, Education Law

¹Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Yönetimi, hazelkarafazli@gmail.com, 0000-0002-5745-2070

²Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Yönetimi, cem.topsakal@erdogan.edu.tr, 0000-0002-6846-8676

Giriş

Cezaevi konusu; suç, ceza, tutuklu, hükümlü, cezaevi (ceza infaz kurumu) gibi bir takım kavramları beraberinde getirmektedir. Buna göre suç; bir toplumda, yazılı-yazısız kurullarla yasaklanan ve uygulanması halinde yaptırımlara bağlanan eylemlerdir (TDK, 2019). Suç; toplumsal düzenin devamlılığını sağlamaya yardımcı olan hukuk kurallarının çiğnendiği insan davranışlarıdır (Özgenç ve Üzülmez, 2012). Ceza; yasaların suç olarak saydığı eylemlere karşı öngördüğü yaptırımdır (TDK, 2020). Tutuklu; mahkemece tutuklama kararı verilmiş, özgürlüklerinden yasal olarak alıkonulup hapisane ya da tutukevinde kalması zorunlu olan bireylere denir. Hükümlü ise; yargı organları tarafından hakkında mahkûmiyet kararı verilmiş kişilere denmektedir (Demir, 2011). Cezaevi (Ceza İnfaz Kurumu); mahkemece hapis cezasına çarptırılmış olanların ceza süresince içinde buldukları, özel olarak bu iş için yapılmış olan yapılarıdır (TDK, 2019). Cezaevi, insanların yasal olarak işledikleri bir suç için ya da yargılanmayı beklerken ceza olarak tutulduğu bina anlamına gelmektedir (Levent ve Övür Dönmez, 2019).

Türkiye’de 01.05.2020 tarihi itibarıyla, 264 kapalı ceza infaz kurumu, 76 bağımsız açık ceza infaz kurumu, 4 çocuk eğitim evi, 9 kadın kapalı, 7 kadın açık, 7 çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 367 ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların kapasitesi yaklaşık olarak 236.755 kişiliktir (<http://www.cte.adalet.gov.tr/>).

1998 – 2018 yılları arasındaki hükümlü ve tutuklu istatistikleri aşağıdaki Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. 31 Aralık Tarihi İtibarıyla Hükümlü ve Tutuklu Sayısı, 1998-2018

Yıllar Years	Toplam Total	Erkek Male	Kadın Female
1998	66 096	63 576	2 520
1999	67 676	65 278	2 398
2000	50 628	48 758	1 870
2001	55 804	53 732	2 072
2002	59 512	57 398	2 114
2003	63 796	61 594	2 202
2004	58 016	56 062	1 954
2005	55 966	54 128	1 838
2006	70 524	68 075	2 449
2007	90 732	87 553	3 179
2008	103 435	99 842	3 593
2009	115 920	111 853	4 067
2010	120 194	116 002	4 192
2011	128 253	123 648	4 605
2012	136 638	131 732	4 906
2013	144 098	138 906	5 192
2014	158 690	152 902	5 788
2015	177 262	170 754	6 508
2016	200 727	192 354	8 373
2017	232 340	222 444	9 896
2018	264 842	254 426	10 416

Kaynak: TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2009-2018

Tablo 1’e göre Türkiye’de cezaevlerindeki hükümlü ve tutuklu sayısının istisnalar haricinde her geçen yıl artmakta oluşu dikkat çekici bir sonuçtur. Bir diğer dikkat çekici sonuç ise cinsiyete göre kadın hükümlü ve tutuklu sayısının, erkek hükümlü ve tutuklu sayısının yaklaşık 1/25 oranında olduğu, bir diğer deyişle erkek hükümlü ve tutuklu sayısının kadın hükümlü ve tutuklu sayısının 25 kat daha fazla olmasıdır.

Bir toplumda aslolan bireylerin suç işlememesi, cezaevine girmemesidir (Gökduman, 2011). Ancak genel eğilim dünya üzerinde suç işleme oranlarının artış göstermesidir. Bu durumda toplumda güven, huzur, düzen azalmakta; korku ve karışıklık hâkim olmaya başlamaktadır. Ayrıca cezaevlerinin ekonomik bir maliyeti bulunmakta, devletlere mali yük yüklemektedir. Cezaevlerinin amacı suç işleyen bireye cezasını çektirmek ve sonrasında bireyi yeniden topluma kazandırmaktır. Cezaevlerine giren bireylerin genel anlamda eğitim seviyelerinin düşük olduğu görülmektedir. Mahkûmların eğitimi, topluma yeniden kazandırma ve cezaevine geri dönüşün engellenmesinde ki etkili araçlardandır (Levent ve Övür Dönmez, 2019).

Cezaevi eğitimi, cezaevi içinde meydana gelen genelde planlı bir eğitim faaliyetidir. Dersler temel okuryazarlık programlarını, ortaokul denklik programlarını, lise, mesleki eğitim ve yükseköğretimi içermektedir. Rehabilitasyon programları, spor eğitimi, sanat ve el sanatları programları gibi diğer faaliyetler de cezaevi eğitimi kapsamına girmektedir. Programlar cezaevi sistemi tarafından sağlanıp, yönetilmekte ve devlet tarafından finanse edilmektedir (https://en.wikipedia.org/wiki/Prison_education).

Cezaevlerinde eğitim alanında yapılan çalışmalara göre, sürekli olarak cezaevinde eğitimin, gelecekteki hapis cezalarının giderlerinden tasarruf sağlayan, yeniden suçluluk oranlarını azaltmanın etkili bir yolu olduğunu göstermektedir. İngiltere'de haphane eğitimine harcanan her poundun vergi mükelleflerini iki pounddan fazla tasarruf ettirdiği tahmin edilmektedir ve ABD'de bu oran harcanan her dolar için dört ile beş dolar arasında tasarruf edilmektedir. Cezaevi eğitim programlarının bilinen faydalarına rağmen, birçok ülkede cezaevlerinde ki eğitim oranları düşüktür ve cezaevi eğitiminin oranını ve finansmanını artırma girişimlerine karşı çıkmaktadır (https://en.wikipedia.org/wiki/Prison_education).

Alan yazında cezaevinde eğitimlerin önemi (Gökduman, 2011; Balaban ve Özen, 2015; Davis, L. M. et al. 2013); el sanatı eğitimlerinin mahkûmlar üzerinde etkisi (Yaylalı ve Konuk, 2016; Yanar vd., 2013); kütüphane hizmetleri (Önal, 1984); din eğitimi (Özdemir, 1998; Şen, 2016) araştırmaları bulunmaktadır. Çalışmalar daha çok meslek eğitimi ve din hizmetleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan iyi insan, iyi vatandaş yetiştirme amacına yönelik programlar ve çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de cezaevlerinde uygulanan eğitim politikalarını ortaya koymaktır. Bu amaca dayalı olarak Türkiye'de cezaevlerinde uygulanan eğitim politikaları ile ilgili aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Türkiye'de hangi tür ceza infaz kurumları bulunmaktadır?
2. Türkiye'de cezaevlerinde uygulanan eğitim faaliyetleri nelerdir?
3. Türkiye'de cezaevlerinde eğitim faaliyetlerinden mahkûmların yararlanma durumu nedir?
4. Türkiye'de cezaevlerinde eğitim faaliyetleri için eğitim hukuku mevzuatı yeterli midir?

Yöntem

Çalışmada genel tarama modellerinden doküman incelemesine dayalıdır. Doküman incelemesinde temel amaç, araştırılması istenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006; Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Doküman incelemesi beş aşamada yapılabilmektedir:

1. Dokümanlara ulaşılması
2. Orijinal olup olmamanın kontrol edilmesi
3. Dokümanların anlaşılması
4. Verilerin analizi
5. Verilerin araştırmada kullanılması

Bu çalışmada Türkiye'de cezaevlerindeki eğitim ile ilgili mevzuat, MEB istatistikleri, TÜİK cezaevi istatistikleri incelenmiştir.

Bulgular

Aşağıda çalışmanın alt amaçları doğrultusunda ulaşılan bulgular başlıklar halinde ortaya konulmuştur.

Türkiye'de Ceza İnfaz Kurumları Çeşitleri

Türkiye'de ceza infaz kurumlarının birkaç çeşidi bulunmaktadır. Bunlar; açık ceza infaz kurumları, kapalı ceza infaz kurumları, yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, çocuk kapalı ceza infaz kurumları, gençlik kapalı ceza infaz kurumları, gözlem ve sınıflandırma merkezleri, çocuk eğitim evleridir.

Açık Ceza İnfaz Kurumları: Açık ceza infaz kurumları hükümlülerin iyileştirilmesi ve meslek sahibi olması esaslı üzerine kurulmuştur. Firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmamaktadır. Kurumun güvenliği görevlilerinin gözetim ve denetimindedir (Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği, 2012; md:4).

Bu kurumlarda terör, örgüt eylemleri ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların dışında kalanlar kalmaktadır. Buna göre kasıtlı suçlardan toplam üç yıl veya daha az; taksirli suçlardan toplam beş yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm olanların, adli para cezası hapis cezasına çevrilenlerin ve bir işi yapmaya zorlamaya tutulanların cezaları doğrudan açık kurumlarda yerine getirilmektedir (Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği, 2012; md:5).

Açık cezaevlerinde; çalışma gücüne sahip olan, iyi halli ve firar etmeyeceklerine kanaat getirilen hükümlülerin çalışmaları zorunludur. Gündelik ve prim almaktadırlar. Yeme, içme, barınma giderleri kazançlarından tahsil edildikten sonra geriye kalan birikimleri serbest kaldıklarında kendilerine ödenmektedir. Ayrıca ziyaretçilerle serbest görüşmek ve infaz koruma memuru gözetiminde dışarıya çıkmaları mümkündür (Mavi, 2019).

Kapalı Ceza İnfaz Kurumları, iç ve dış güvenlik görevlileri olan, kaçmaya karşı gerekli önlemlerin alındığı, oda ve koridor kapıları kapalı tutulan ceza infaz kurumlarıdır. Aynı zamanda yasaların uygun gördüğü şartlarda hükümlülerin dış çevre ve birbirleri ile görüşme olanağı bulunmaktadır. Hükümlülerin gereksinimlerine göre bireysel ya da toplu olarak iyileştirme yöntemleri uygulanabilmektedir (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 2004).

Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumları, kaçmaya karşı engelleri, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan ceza infaz kurumlarıdır. Bu kurumlarda sıkı güvenlik sistemine bağlı hükümlüler bir veya üç kişilik odalarda barınmakta ve odaların kapıları sürekli kapalı tutulmaktadır. Yasaların belirttiği durumlara göre farklı odalardaki hükümlülerin kendi aralarında ve dış çevreyle teması mümkün olabilmektedir. (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 2004).

Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumları, çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı kurumlara nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları yerlerdir. Buraları firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır. Bu kurumlarda çocuklara eğitim ve öğretim verilmesi ilkesine tam olarak uyulmaktadır (Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, 2006; md:13).

Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları, ceza infazına başlandığı tarihte on sekiz yaşını bitirmiş olup, yirmi bir yaşını doldurmamış genç hükümlüler bulunur. Bu kurumların da kaçmaya karşı engelleri, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunmaktadır. Bu hükümlüler için ayrı bir kurum kurulmadığı takdirde, diğer kapalı kurumların gençlere ayrılan bölümlerinde kalırlar (Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, 2006).

Gözlem ve Sınıflandırma Merkezlerinde hükümlülerin gözlem ve sınıflandırılması yapılır. Kişisel özellikleri, bedensel, aklı ve sağlık durumları, suç işlemekten önceki yaşamları, sosyal çevre ve ilişkileri, sanat ve meslek faaliyetleri, ahlâki eğilimleri, suça bakış açıları, hükümlülük süreleri ve suç türleri belirlenir. Durumlarına uygun infaz kurumlarına ayrılır ve bunlara göre saptanacak infaz ve iyileştirme rejimi belirlenir. Gözlem; inceleme ve değerlendirme yöntemiyle çalışan gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yapılmaktadır (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 2004).

Hükümlülerin gönderileceği ceza infaz kurumu; suç türü, tutum ve davranışlar, sıkı gözetim ve denetim altında bulundurulma gerekliliğine göre belirlenmektedir (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 2004).

Çocuk Eğitim Evleri, çocuk hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve topluma kazandırılmaları amaçlarını taşıyan kurumlardır. Bu kurumlarda kaçmaya karşı engel bulundurulmamaktadır. Güvenlik iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanmaktadır. On sekiz yaşını doldurmuş ve bir eğitim ve öğretim programına devam eden çocukların, eğitimlerini tamamlayabilmeleri için yirmi bir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilmektedir (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 2004).

Ceza İnfaz Kurumlarında Eğitim Faaliyetleri

Ceza infaz kurumlarında eğitim, önemli faaliyetler arasında yer almaktadır. Eğitime yönelik çalışmalar arasında; hükümlü ve tutukluların; yeniden suç işlemelerini önleyecek ahlâki değerler kazanmalarını sağlama bulunmaktadır. Ayrıca topluma uyumlarını kolaylaştırma ve dış olaylara, kıskırtmalara karşı sabırlı, dayanıklı ve soğukkanlı bireyler hâline getirme amaçlarıyla gerçekleştirilmektedir (Genelge, 2007).

Kurumlarda eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesinde; Milli Eğitim Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapılmaktadır. Ceza infaz kurumlarında konferans, seminer, konser, tiyatro, bilgi yarışması, münazara gibi sosyal ve kültürel etkinlikler cezaevlerinin eğitim servisi tarafından planlanmaktadır (Şen, 2016).

Türkiye’de cezaevlerinde I ve II. kademe eğitimi başarı kursları, açık ilköğretim okulu, açık öğretim lisesi, açık öğretim fakültesi, mesleki eğitim çalışmaları, sosyal - kültürel etkinlikler, kütüphane ve kitaplık faaliyetleri, dinî ihtiyaçlarının karşılanması eğitim etkinlikleri yapılmaktadır. Aşağıda bu faaliyetler açıklanmıştır.

I ve II. Kademe Eğitimi Başarı Kursları: Birinci kademe eğitimi; okuma yazma öğretimi ile ilgilidir. Okuma yazmayı bilmeyen hükümlü ve tutukluların katılımının zorunlu olduğu 90 saatlik eğitim kurslarıdır. Bu kademe eğitim alanlardan herhangi bir kayıt ücreti, kayıt yenileme ücreti vs. alınmamaktadır. Aynı zamanda eğitim araç gereçlerinin tamamı da ücretsiz elde edilmektedir (Ekinci ve Eren, 2015; Balaban ve Özen, 2015; Saldırım, 2004).

İkinci kademe eğitimi; 65 yaşından küçük, sağlıklı elverişli olan, birinci kademe eğitim belgesi olan ya da ilköğretim diploması olmayan hükümlü ve tutukluların katılabileceği 180 saatlik bir eğitimidir. Birinci ve ikinci kademe eğitimlerinin sonunda sınav yapılmaktadır. Başarılı olanlara ise belge verilmektedir (Şen, 2016; Balaban ve Özen, 2015).

Cezaevi idaresi; okuma yazma bilmeyen bir tutuklu ve hükümlü olması durumunda birinci kademe eğitimi kursunu; ikinci kademe eğitimi başarı belgesi olmayan en az beş tutuklu ve hükümlü olması durumunda da ikinci kademe eğitimi kursunu açmakla yükümlüdür. Bu kurslar, cezaevinde kadrolu öğretmen varsa bu öğretmen tarafından, yoksa il veya ilçe halk eğitim müdürlükleri tarafından görevlendirilen öğretmenler tarafından açılıp yürütülmektedir (Ekinci ve Eren, 2015).

Açık İlköğretim Okulu: II. Kademe eğitimi kursu belgesi bulunan, ilkokulu bitiren, ortaokul sınıflardan herhangi birinde ayrılan, sınavlara girmeden terk eden ve zorunlu eğitim çağı dışına çıkmış tutuklu ve hükümlülerin açık öğretim ortaokuluna (AÖO) başvurma hakkı bulunmaktadır (Selamet, 2015). Bu eğitimin süresi bir yıl olup her yıl üç sınav yapılır (Balaban ve Özen, 2015).

Ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekteyken tutuklanan veya hüküm giyen bir öğrencinin sınavlara gireceği yere cezaevi idaresi karar vermektedir. Genellikle teorik sınavlar cezaevinde, uygulamalı sınavlar ise okullarda yapılmaktadır (Ekinci ve Eren, 2015).

Ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekteyken tutuklanan veya hüküm giyen bir öğrencinin, serbest bırakıldıktan sonraki 7 iş günü içerisinde cezaevinde tutulduğuna dair bir belgeyi okul yönetimine sunması durumunda cezaevinde bulunduğu süre “özürlü devamsızlık” olarak değerlendirilmektedir. Cezaevinde bulunan sürenin iki dönemi aşması durumunda öğrenci, öğrenim hakkını kullanmamış sayılmaktadır (Ekinci ve Eren, 2015).

Açık Öğretim Lisesi: Ortaokul/ ilköğretim mezunu olan ya da lise sınıflardan herhangi birinde ayrılmış olan tutuklu ve hükümlülerin açık öğretim lisesine (AÖL) başvuru hakkı bulunmaktadır. Bu eğitimin süresi dört yıl olup her yıl iki sınav yapılmaktadır. Açık öğretim lisesinde diploma gideri dışında bir ücret talep edilmemektedir (Balaban ve Özen, 2015).

Açık öğretim lisesine kayıt yaptırabilmek için tutuklu ve hükümlünün bulunduğu cezaevinin bağlı olduğu il veya ilçedeki halk eğitim müdürlüklerine başvuru yapması gerekmektedir. Bu işlemleri tutuklu ve hükümlünün yakınlarından birisi yapabilmektedir. Ancak herhangi biri yapamıyorsa cezaevi idaresi tarafından görevlendirilecek bir personel bu başvuruyu tutuklu ve hükümlü adına yapmakla yükümlüdür (Ekinci ve Eren, 2015).

Açık Öğretim Fakültesi: Hükümlü ve tutukluların, üniversiteye giriş sınavları ve açık öğretim fakültesi sınavlarına katılma hakları vardır. Yükseköğretim kurumunda öğrenci iken mahkûm olanlar ya da ceza infaz kurumunda iken üniversite sınavını kazanan hükümlü ve tutuklular da düzenlenen sınavlara katılabilir. Kapalı ceza infaz kurumunda bulunanlar dış güvenlik görevlileri eşliğinde; açık ceza infaz kurumunda bulunanlar da iç güvenlik görevlileri gözetiminde ara, yilsonu, bütünleme ve mazeret sınavlarına katılabilir (Saldırım, 2004; Ekinci ve Eren, 2015).

Mesleki Eğitim Çalışmaları: Meslek eğitimi çalışmalarının bir kısmı kurslar yoluyla sürdürülür. Bu kurslarda Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanarak kurumlara gönderilen "Meslek Eğitimi Müfredat Programı" temel alınır. Kurslar çeşitli kurum ve kuruluşların iş birliği ile açılır. Kurslar yöresel özellikler, salverme sonrası işe girme, özel bir iş yeri açabilme, meslek kredisi alabilme gibi esaslar göz önünde tutularak açılır (Saldırım, 2004).

Çocuklara ise, topluma uyumlarının sağlanması açısından mümkün olduğu ölçüde mesleki eğitim cezaevi ortamı dışında verilir. Çocuklara yönelik olarak 1995 yılında Ankara Çocuk Islah Evi'nde iş atölyeleri açılmıştır. Buna göre örgün eğitime devam etmeleri mümkün olmayan on beş yaşından büyük çocuklar, durumlarına uygun bir mesleğe yönlendirilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı "Meslekî Eğitim Merkezi"ne devam edebilmektedir. Bu uygulama günümüzde tüm islahahlerine yaygınlaştırılmıştır. Kurumlarda bulunan çocukların, kurum dışında diğer yaşlıları gibi meslek eğitimine devam etmeleri esastır. Ancak özel durumları nedeniyle kurum dışında eğitime devam edemeyen çocukların meslek eğitimi kurumun atölyelerinde olmaktadır (Saldırım, 2004).

Kursları tamamlayan hükümlü ve tutuklulara "Kurs Bitirme Belgesi" verilmektedir. Kursları tamamlayamadan salıverilenler ise "Kursa Katılım Belgesi" elde etmektedir (Kamer, 2012: 24).

Sosyal - Kültürel Faaliyetler: Cezaevi, adından anlaşıldığı gibi ceza verilen, çektirilen yerlerdir. Bu yerlerde yaşamak kolay değildir. Ceza infaz kurumlarının hükümlü ve tutuklular üzerinde fiziksel, psikolojik olumsuz etkileri söz konusu olabilmektedir. Bu olumsuz etkilerin giderilebilmesi için çeşitli sosyal kültürel çalışmalar düzenlenmektedir. Bunlar arasında tiyatro, müzik, resim, folklor, el becerileri, spor yarışmaları bulunmaktadır. Hükümlü ve tutuklular bu çalışmalara dinleyici ya da izleyici olarak katılabilmektedir. Ayrıca bu çalışmalarda aktif görevler de yer alabilmektedir (Burdurecik, 2020).

Bu kurumlarda konferans ve seminerler, film gösterimi, spor önemli etkinlikler arasındadır. Her ay en az bir kez olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlardan bilim insanı, mühendis, polis, öğretmen, din görevlisi vs. gelerek konferanslar, seminerler düzenlenmektedir (Saldırım, 2004). Her ay en az bir film gösterimi, önemli gün ve haftalarda, uygun programlar düzenlenerek, kutlamalar yapılmaktadır. Ceza infaz kurumlarında hükümlü ve tutuklular sağlıklı olarak yaşamlarını devam ettirebilmeleri için kurum olanakları çerçevesinde spor yapmaktadırlar (Kırklarelicik, 2020).

Kütüphane ve Kitaplık Faaliyetleri: Öğrenim yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Okuma, öğrenme, kendini geliştirme bir gereksinimdir. Hükümlü ve tutuklular da hem boş zamanlarını okuyarak değerlendirmek hem de topluma yeniden kazandırılmak amacıyla kitaplarla dost olmalıdır. Bunun için müdürü bulunan ceza infaz kurumlarında birer kütüphane, diğer ceza infaz kurumlarında ise birer kitaplık kurulmaktadır (Ceza İnfaz Kurumları Kütüphane ve Kitaplık Yönergesi, 2005; md: 5). Ayrıca, hükümlü ve tutuklulara kütüphane dışında da odalarında okuma olanağı sağlanmaktadır (Saldırım, 2004). Okuma, öğrenme faaliyetleri ile hükümlüler ve tutukluların kendilerini geliştirme, toplumu, dünyayı yeniden değerlendirme, geniş bakış açısı kazanmaları mümkün olacaktır.

Dinî ihtiyaçlarının karşılanması: 1982 Anayasasına göre ilk ve ortaöğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi zorunlu dersler arasında yer alır. Ceza infaz kurumlarında da din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin verilmesi zorunludur, böyle bir eğitim verilmektedir. Ders katılım isteğe bağlı olup her hükümlü ve tutuklu bu programa katılmak zorunda değildir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, lisans mezunu müftü ya da vaiz tarafından verilmektedir. 1982 Anayasası din ve vicdan özgürlüğünü kabul etmiştir. Bu çerçevede kutsal kitapları okumak serbesttir. Her hükümlü ve tutuklunun kendi dinî inancına göre kutsal kabul ettiği kitabı, herhangi bir sınırlama olmaksızın yanında bulundurma hakkı vardır. Aynı şekilde bütün hükümlü ve tutuklular, mensup oldukları dinin yetkili bir temsilcisi ile görüşebilmekte özgürdürler (Saldırım, 2004). Ceza infaz kurumlarında dini eğitim ve öğretimin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesine son derece önem verildiği belirtilebilir.

Türkiye'de Cezaevlerinde Eğitim Faaliyetlerinden Mahkûmların Yararlanma Durumu

Türkiye'de Adalet Bakanı'nın açıklamasına göre 2018 yılı itibarıyla 35 bin tutuklu ve hükümlü eğitim hakkına kavuşmuş ve bundan yararlanmaktadır. 264.842 tutuklu mahkûmun bulunduğu dönemde eğitim hakkından yararlanma oranı yaklaşık % 15'tir. Türkiye'de okuma-yazma kursları, açık lise, açık öğretim, cezaevlerinde yüksek lisans, doktora yapan mahkûmlar var olması memnuniyet vericidir (www.memurlar.net). Bu oranın daha da artması hedeflenmektedir.

Cezaevlerindeki iş yurdu müdürlüklerinde yüz seksen farklı alanda eğitim ve üretim çalışmaları yürütülmekte, eğitimleri tamamlayan hükümlü ve tutuklulara ustalık, kalfalık belgeleri verilmektedir. İş yurdu müdürlükleri bünyesinde üretime katılan elli binden fazla hükümlü ve tutuklu sigortalı olarak çalışmaktadır (www.memurlar.net). Bu oran olarak genel tutuklu ve mahkûm sayısının yaklaşık % 20'sine karşılık gelmektedir.

Adalet Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında Kasım 2018 tarihinde protokol imzalanmıştır. Protokole göre; tutuklu, hükümlü ve denetimli serbestlik altında bulunan yükümlülere kurslar düzenlenecektir. BU kurslar

eğitim, öğretim, çıraklık, kalfalık, ustalık veya usta öğreticilik gibi çeşitlilik göstermektedir. Kursiyerlerin varsa geçmiş öğrenmelerinin değerlendirilerek denkliklerin sağlanacaktır (www.memurlar.net).

Bir örnek olarak Denizli D tipi kapalı ve açık ceza infaz kurumlarında 2015 - 2018 yılları içerisinde açılan kurslar yıllara göre şu şekilde olmuştur:

Tablo 2. Denizli D Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında 2015 Yılı İçerisinde Açılan Kurslar

Kurs Adı	Kurs Adedi	Katılan H/T	Belge Alan H/T
Temel Bilgisayar Okur –Yazarlığı Kursu	15	236	182
Doğalgaz Yakıtlı Kalorifer Ateşçiliği Kursu	2	24	21
Katı ve Sıvı Yakıtlı Kalorifer Ateşçiliği Kursu	2	37	23
Saç Sakal Kesimi Kursu	2	63	37
Saç Geçici Şekil Verme Teknikleri Kursu	1	20	16
Pastacılık Kursu	2	28	26
Dekoratif Ahşap Süsleme Kursu	2	35	22
Guaj Boya Resim Kursu	1	24	13
I. Kademe Okuma - Yazma Kursu	2	24	6
II. Kademe Okuma - Yazma Kursu	3	23	8
Matematik Kursu	3	76	49

Kaynak: Denizlilicik (http://www.denizlidicik.adalet.gov.tr/guncel_kurslar.html)

Denizli D Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında 2015 yılında en çok “Temel Bilgisayar Okur - Yazarlığı Kursu” açılmıştır. İkinci olarak sayısal olarak eşit olan “I. Kademe Okuma - Yazma ” ile “II. Kademe Okuma - Yazma” kursları açılmıştır. En çok katılım “Temel Bilgisayar Okur –Yazarlığı” kursuna sağlanırken; en çok belge yine “Temel Bilgisayar Okur – Yazarlığı” kursunda alınmıştır.

Tablo 3. Denizli D Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında 2016 Yılı İçerisinde Açılan Kurslar

Kurs Adı	Kurs Adedi	Katılan H/T	Belge Alan H/T
Arapça Seviye A1 Kursu	3	16	12
Hasta Kabul İşlemleri Kursu	5	80	42
İpek Kozası El Ürünleri Kursu	1	20	15
Kur’an-ı Kerim Kursu	32	246	66
Kur’an-ı Kerim Tecvitle Okuma Kursu	1	3	2
Okuma Yazma I. Kademe Kursu	5	38	9
Okuma Yazma II. Kademe Kursu	1	9	5

Temel Bilgisayar Okur Yazarlığı Kursu	6	199	86
Yağlı Boya Resim Kursu	2	11	0

Kaynak: Denizlicik (http://www.denizlicik.adalet.gov.tr/guncel_kurslar.html)

Denizli D Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında 2016 yılında en çok “Kur’an-ı Kerim” kursu açılmıştır. İkinci olarak “Temel Bilgisayar Okur-Yazarlığı”, üçüncü olarak ise “Okuma - Yazma I. Kademe” kursları açılmıştır. En çok katılım “ Kur’an-ı Kerim “ kursuna sağlanırken; en çok belge “Temel Bilgisayar Okur – Yazarlığı” kursunda alınmıştır.

Tablo 4. Denizli D Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında 2017 Yılı İçerisinde Açılan Kurslar

Kurs Adı	Kurs Adedi	Katılan H/T	Belge Alan H/T
Arapça Seviye A1 Kursu	2	10	10
İlk Yardım Kursu	1	18	8
Gıda ve Su Sektöründe Çalışanlar İçin Hijyen Eğitimi Kursu	4	64	60
Kur’an-ı Kerim Kursu	39	238	141
Kur’an-ı Kerim Tecvidli Okuma Kursu	2	6	5
Saç Sakal Kesimi Kursu	1	14	10
Okuma-Yazma I. Kademe Kursu	4	30	0
Türk Halk Oyunları Denizli Yöresi Kursu	1	8	0

Kaynak: Denizlicik (http://www.denizlicik.adalet.gov.tr/guncel_kurslar.html)

Denizli D Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında 2017 yılında en çok “Kur’an – ı Kerim” kursu açılmıştır. Aynı şekilde en çok katılımın olduğu ve en çok belge alınan kursun yine “Kur’an – ı Kerim” kursu olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Denizli D Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında 2018 Yılı İçerisinde Açılan Kurslar

Kurs Adı	Kurs Adedi	Katılan H/T	Belge Alan H/T
Arapça Seviye A1 Kursu	1	5	5
Bağlama Eğitimi (Bozuk Düzen) Kursu	1	10	1
Gıda ve Su Sektöründe Çalışanlar İçin Hijyen Eğitimi Kursu	2	19	19
Kur’an-ı Kerim Kursu	41	239	97
Kur’an-ı Kerim Tecvidli Okuma Kursu	2	6	3
Saç Sakal Kesimi Kursu	1	14	10
Sulu Boya Resim Kursu	2	8	0

Kaynak: Denizlicik (http://www.denizlicik.adalet.gov.tr/guncel_kurslar.html)

Denizli D Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında 2018 yılında en çok “Kur’an-ı Kerim” kursu açılmıştır. Aynı şekilde en çok katılımın olduğu ve en çok belge alınan kursun yine “Kur’an-ı Kerim” kursu olduğu görülmektedir.

Türkiye’de Cezaevlerinde Eğitim Faaliyetleri İçin Eğitim Hukuku Mevzuatının Yeterliliği

1982 Anayasasının 42. maddesine göre "Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir." Bu anayasal hak hükümlü ve tutuklular için de geçerlidir (Levent ve Övür Dönmez, 2019).

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (2004), Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkif Evleri’nin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük’de cezaevlerinde yapılabilecek eğitim faaliyetleri açıklanmaktadır. Bu faaliyetler, Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan iyi insan, iyi vatandaş, iyi meslek sahibi amaçları (Akyüz, 2006; Karaman Kepenekci ve Taşkın, 2017) ile örtüşmektedir.

Adalet Bakanlığı’nın 46/1 No’lu Genç Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirme İşlemleri ve Diğer Hükümler Hakkında Genelge, 51 No’lu Çocuk Hükümlü ve Tutukluların Eğitim Öğretim Faaliyetleri Hakkında Genelge ve Ceza İnfaz Kurumları Kütüphane ve Kitaplık Yönergesi bulunmaktadır (Levent ve Övür Dönmez, 2019). Bu düzenlemelerin cezaevlerinde eğitim faaliyetlerine yasal dayanak oluşturduğunu ve yeterli olduğunu belirtmek mümkündür.

Uluslararası yasal düzenlemelerde tutuklu ve hükümlülerin eğitimi ile ilgili standartlar bulunmaktadır. Bunlar; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1957 tarihli BM Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından kabul edilen Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar (Pekin Kuralları), Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları), Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri) bulunmaktadır (Levent ve Övür Dönmez, 2019). Bu düzenlemelere genellikle Türkiye katılmakta ya da sonradan imzalamaktadır. Böylece bu düzenlemeler Türkiye’nin eğitim hukuku mevzuatına dâhil olmaktadır. Hukuk statik, eğitim ise dinamik olduğu için, eğitimde yeni ihtiyaçlar, gelişmeler oldukça eğitim hukukunda düzenlemeler yapılmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de ceza infaz kurumları olarak; açık ceza infaz kurumları, kapalı ceza infaz kurumları, yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, çocuk kapalı ceza infaz kurumları, gençlik kapalı ceza infaz kurumları, gözlem ve sınıflandırma merkezleri, çocuk eğitim evleri bulunmaktadır.

Türkiye’de cezaevlerinde I ve II. kademe eğitimi başarı kursları, açık ilköğretim okulu, açık öğretim lisesi, açık öğretim fakültesi, mesleki eğitim çalışmaları, sosyal - kültürel faaliyetler, kütüphane ve kitaplık faaliyetleri ile dini ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla farklı kademe ve türde eğitim faaliyetleri yürütülmektedir. Bu eğitimler bir açıdan yaşama hazırlık, başka açıdan yaşamın kendisidir (Gökdoğan, 2011). Gerçekleştirilen bir araştırmada el sanatları eğitimlerinin mahkûmlar üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucu elde edilmiştir (Yaylalı ve Konuk, 2016). Yapılan başka bir araştırmanın sonuçlarına göre mahkûmlar el sanatları konusunda eski yöntemlere göre çalışmakta, yeni tasarımlara çeşitli nedenlerle çok fazla ilgi göstermemektedir (Yanar vd, 2013). Önal (1984)’ın gerçekleştirdiği araştırmada ise cezaevlerindeki mahkûmların gittikçe daha çok kütüphaneden yararlandıkları ve kitap okudukları ancak hizmetlerin geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Cezaevlerinde din eğitimi üzerine yapılan bir araştırmanın bulgularına göre cezaevinde ders veren öğretmenler ve yöneticilerin çoğunluğu açısından din eğitimi programı yeterli ancak ders saati azdır. Öğretmenlere ve yöneticilerin çoğunluğuna göre mahkûmların bazıları din eğitimine ilgi duymakta, bu eğitime katılanların çoğunun din eğitimine ilgisi artmakta, büyük çoğunluğu işlediği suçtan pişmanlık duyarak davranışlarını olumlu yönde değiştirmektedir (Özdemir, 1998). Gerçekleştirilen başka bir araştırmada ise mahkûmlar din eğitimini yeterli görürken, diğer eğitimleri kısmen yeterli görmüştür (Şen, 2016). Başka bir araştırmada mahkûmlar eğitimleri ve eğitimcileri yeterli bulmamış, katılmama için çeşitli nedenlerin olduğunu belirtmiş ancak eğitimlerin bireysel gelişimlerine katkı sağladığını ifade etmişlerdir (Balaban ve Özen, 2015). Türkiye’de 2018 yılı itibarıyla otuz beş bin tutuklu ve hükümlü eğitim hakkından yararlanmaktadır. Türkiye’de cezaevlerinde eğitim faaliyetlerinin bütününden mahkûmlar istifade etmektedir. Cezaevlerindeki iş yurdu müdürlüklerinde yüz seksen farklı alanda eğitim ve üretim çalışmaları yürütülmekte, eğitimleri tamamlayan hükümlü ve tutuklulara ustalık, kalfalık belgeleri verilmektedir. İş yurdu müdürlükleri bünyesinde üretime katılan elli iki binin üstündeki hükümlü ve tutuklu sigortalı olarak çalışmaktadır. Davis ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada (2013), cezaevindeki mahkûmlar düzeltme eğitimi

programına tabi tutulmuştur. Düzeltme eğitimi, mahkûmların hapisaneye geri dönmeme şansını arttırmaktadır. Düzeltme eğitimi alanların yeni eğitim programlarına katılımı düşüktür çünkü aldıkları eğitim daha üst düzeydedir. Bu eğitimlerin, serbest kaldıktan sonra iş bulma imkânlarını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bilgisayar destekli eğitim, okumada biraz ve matematikte çok fazla bilgi kazanmalarına neden olmuştur. Türkiye’de cezaevlerinde eğitim faaliyetleri için eğitim hukuku mevzuatının ulusal ve uluslararası düzeyde yeterli olduğu ancak sürekli geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye, uygulamaları ile gerektiğinde yeni düzenlemeler yapmakta ve yapılanlara katılmada hem ulusal hem de uluslararası eğitim hukukunda istekli olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de cezaevlerinde eğitim alan mahkûmların topluma uyum sağlamaları ve bir daha geri dönmeleri konusunda çalışma yapılmalı, bu konuda istatistik tutulmalıdır. Yurtdışında ve yurtiçinde cezaevlerinde uygulanan eğitim programları ve bilimsel araştırmalardan yararlanılmalıdır. Cezaevlerindeki eğitim faaliyetlerinin etkililiğini arttırmak için MEB ile üniversiteler, sivil toplum örgütleri ile belediyeler arasında işbirliği protokolü düzenlenmeli ve var olanlar güçlendirilmelidir.

Kaynakça

- Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği. (2012). 1 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/> adresinden alındı.
- Adalet Bakanlığı. (2020). 11 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.adalet.gov.tr/> adresinden alındı.
- Akyüz, E. (2006). Eğitim Bilimine Giriş. Ş. Şule Erçetin-Necmettin Tozlu (Ed.), *Eğitimin Hukuki Temelleri*. (s. 65-112). Ankara: Hegem Yayınları.
- Balaban, Ö., Özen, S. (2015). Ceza İnfaz Kurumlarındaki Tutuklu ve Hükümlülerin Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Algıları: T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Örneği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6 (1), 37-52.
- Burdurecik, (2020). *Burdur E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Eğitim Birimi*, 11 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.burdurecik.adalet.gov.tr/> adresinden alındı.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ceza İnfaz Kurumları Kütüphane ve Kitaplık Yönergesi, (2005). 10 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.adalet.gov.tr/> adresinden alındı.
- Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, (2006). 15 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/> adresinden alındı.
- Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun. (2004), 15 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/> adresinden alındı.
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümler Hakkında Genelge, (27. 07. 2007). 10 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.adalet.gov.tr/> adresinden alındı.
- Davis, L. M., Bozick, R., Steele, J.L., Saunders, J., Miles, J.N.V. (2013), *Evaluating the Effectiveness of Correctional Education: A Meta-Analysis of Programs That Provide Education to Incarcerated Adults*. 1 Mayıs 2020 tarihinde https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR266.html adresinden alındı.
- Demir, G. (2011). *Ceza İnfaz Kurumu Kütüphaneleri ve Türkiye’de Durum*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekinci, B., Eren, M. (2015). *Mahpus Hakları El Kitabı* (1. Baskı). İstanbul: TCPS.
- Gökdoğan, Ö. (2011). *Ceza İnfaz Kurumlarında Eğitimin Önemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kamer, V. K. (2012). Ceza İnfaz Kurumlarında Eğitim Çalışmaları. *Adalet Dergisi*, 44, 14-26.
- Karaman Kepenekci, Y., Taşkın, P. (2017). *Eğitim Hukuku*. Ankara: Siyasal.
- Kırklareli. (2020), *Kırklareli E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Eğitim Birimi*, 10 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.kirklarelicik.adalet.gov.tr/egtm.htm> adresinden alındı.
- Levent, A.F., Övür Dönmez, M. (2019). *Eğitim Hukuku*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

- Mavi, S. (2019). *Cezaevinde Annesiyle Kalan Çocukların Gelişim Sürecine Cezaevi Koşullarının Etkisi ve Sosyal Hizmet Yaklaşımları* (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Önal, H. İ. (1984). *Cezaevlerine Halk Kütüphanesi Hizmetleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 15 Mayıs 2020 tarihinde <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/Cezaevlerine%20halk%20k%C3%BCt%C3%BCphanesi%20hizmetleri.pdf> adresinden alındı.
- Özdemir, Ş. (1998). *Cezaevlerinde Din Eğitimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özgenç, İ., Üzülmüş, İ. (Ed.) (2012). *Ceza Hukukuna Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Saldırım, M. (2004). Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye'deki Tutuklu ve Hükümlülerin Eğitim Hakkı. 8 Mayıs 2020 tarihinde <http://saldirim.com/yeni/?p=199> adresinden alındı.
- Selamet, K. (2015). Türkiye Hapishanelerinde Öğrenci Olmak ve Öğrenim Hakkı. 8 Mayıs 2020 tarihinde <http://tcps.org.tr/?q=node/310> adresinden alındı.
- Şen, Ş. (2016). *Ceza İnfaz Kurumlarında Verilen Eğitim Faaliyetlerinin Yaşam Boyu Öğrenme Açısından Değerlendirilmesi (Zonguldak İli Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi/Eğitim Bilimleri, Bartın.
- Türk Dil Kurumu, (2019). 28 Aralık 2019 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Türk Dil Kurumu, (2020). 15 Nisan 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2020). 15 Nisan 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/Start.do> adresinden alındı.
- Yanar, A., Erdoğan, Z., Kayabaşı, N., Söylemezoğlu, F. (2013). Tutuklu ve Hükümlülere El Sanatları Eğitimi Verilmesi ve Sonuçlarının İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (1), 57-66.
- Yaylalı, Ç., Konuk, M. (2016). Kapalı Cezaevlerinde Mahkûmların El Sanatı Etkinlikleri ve Pozitif Değerlendirme Sonuçları. 5th International Vocational Schools Symposium – Prizren, 74-80.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Prison_education, 1 Mayıs 2020 tarihinde ulaşıldı.
- <https://www.memurlar.net/haber/792223/35-bin-tutuklu-ve-hukumlu-egitim-hakkina-kavustu.html>, 1 Mayıs 2020 tarihinde ulaşıldı.
- https://www.researchgate.net/profile/Evrin_Kabukcu/publication/318300188_Geleneksel_Turk_El_Sanatlarinda_n_Ebru_ile_Uretilen_Modernize_Edilmi_Ipek_Giysi_Formlari/links/59616160aca2728c11eae74a/Geleneksel-Tuerk-ElSanatlarindan_Ebru_ile_Uretilen_Modernize_Edilmi_Ipek_Giysi_Formlari.pdf#page=82, 1 Mayıs 2020 tarihinde ulaşıldı.
- https://www.researchgate.net/publication/47333120_Cezaevlerine_Halk_Kutuphanesi_Hizmetleri, 1 Mayıs 2020 tarihinde ulaşıldı.